

‘Hoe kan iemand geboren worden als hij al oud is?’

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

Schriftlezing Oude Testament: Psalm 29

Tweede Schriftlezing: Numeri 21, 4-9

Schriftlezing Evangelie: Johannes 3, 1-16

Inleiding

Het gesprek dat Nikodemus heeft met Jezus heeft bijbellezers door de eeuwen heen geïntrigeerd. Hoe komt het dat de een wel ziet en gelooft, terwijl de ander niets van betekenis lijkt te ervaren. Wat bedoelt Jezus wanneer hij het opnieuw geboren worden als voorwaarde stelt?

Thema: Hoe kan iemand geboren worden als hij al oud is?

Gemeente van Christus, behalve met zijn eigen leerlingen, voert Jezus zijn belangrijkste gesprekken met Farizeeërs. Een van die Farizeeërs heeft een naam. Het is Nikodemus. Hij komt alleen voor in het Johannesevangelie. Hij spreekt in de nacht, in het verborgene, met Jezus. Het is een fascinerend gesprek. In de woorden waarin de evangelist het beschrijft heeft het een sterke, opzettelijk dubbelzinnige, beeldspraak, en een geheimzinnige, een mystieke ondertoon. De wijze waarop het gesprek in Johannes 3 is gecomponeerd komt ongetwijfeld uit de pen van de evangelist, die weet wat er is gebeurd, en die ook weet van de jonge kerk die is ontstaan na de gebeurtenissen en hun heftige ontknopning. In het licht van Pasen en Pinksteren krijgt ieder woord een diepe betekenis. Dat deze Nikodemus, onder de indruk van wondertekens, aan het begin van het evangelie, in het geheim erkent dat Jezus van God gekomen is, maakt hem een representant van de tussengroep van de toekijkers zonder veel commitment. Die zijn er door de eeuwen heen ontelbaren geweest. Hen wil de evangelist tot betrokkenheid bewegen. Die afstandelijke houding heeft Nikodemus bij de gelovigen geen goede reputatie bezorgd. Velen hebben het slap gevonden dat Nikodemus stiekem in Jezus geloofde, zoals zij iedereen een slappeling vonden die er niet rond voor uit kwam in Jezus te geloven.¹ Nikodemus doet later nog een zwakke poging te voorkomen dat de Farizeeërs Jezus kwaad zullen doen en zegt:

Onze wet veroordeelt iemand toch pas als hij gehoord is en als bekend is wat hij heeft gedaan?²

Maar dan is er geen houden meer aan en Jezus wordt gekruisigd. Dit soort, op zichzelf sympathieke, uitspraken, lijkt de boodschap, is onvoldoende als het

erop aankomt. Na de kruisiging staat dezelfde Nikodemus samen met Josef van Arimatea, onbeholpen, met zijn honderd liter mirre en aloë, na de kruisiging bij het dode lichaam van Jezus. Hij helpt bij het balsemen en wikkelen in linnen en samen leggen ze het lichaam van Jezus in een graf.

In het gesprek is het Jezus zelf die het beeld gebruikt van de koperen slang van Mozes, die verhoogd werd, ‘opdat een ieder die gelooft in hem eeuwig leven heeft.’³ Maar als dit toch vreemde verhaal wordt aangehaald, wat betekent dat dan? Wat betekent het wanneer Jezus gaat uitleggen dat de weg die hij moet gaan bij de kruisiging, een vernederende slavendood, ten diepste een verhoging is van Godswege? Kunnen wij dat vatten dat het zien op deze gekruisigde Christus eeuwig leven brengt, zoals eens een koperen slang op een stok in de woestijn mensen redde van de dood door slangengif. Is het zien op de slang dan wel een goed beeld voor Godsvertrouwen?

Het is een vreemd verhaal. Hoort zo’n slangenverhaal wel in de bijbel thuis? Is dit geen heidendom *pur sang*? Een slang op een stok, en dat je daarnaar moet kijken om in leven te blijven. Dat is toch een vorm van magie? Het is ook een oud Egyptisch symbool. Terecht is gevraagd: dit lijken wel toverkunsten... wat heeft dit met geloof in God te maken? En wat moeten we met zo’n verhaal dat de Here God het is die giftige slangen op de Israëlieten afstuurt wanneer ze, op zich begrijpelijk, lopen te mopperen? Dat vinden wij niet pastoraal. Angst aanwakkeren om mensen tot Godsvertrouwen te laten komen, dat staat ook niet in het handboek van de meeste moderne dominees.

Staat Mozes in dit verhaal ook niet verschrikkelijk op een voetstuk? Verwijten maken aan de Heer is bijna net zo erg als verwijten maken aan de leider, aan Mozes. Het lijkt er op dat van de Israëlieten wordt gevraagd blind te vertrouwen, niet alleen in God, maar ook in Mozes. Maar Mozes is toch geen tovenaars? Hij is ook geen dictator. En toch is het gevaar reëel dat de bevrijder, zich in de woestijn gaat gedragen als een nieuwe farao.⁴ Waarom dan dit verhaal waarin Israël als volk diep door het stof moet? Gaat het erom dat Mozes als de grote leider naast God staat en als slangenbezweerder lijkt te kunnen toveren? Is zien op de koperen slang hetzelfde als blind vertrouwen in de

leider en in God?

Dat het teken van de koperen slang trouwens niet ongevaarlijk was, blijkt op een andere plaats in de bijbel. Van koning Hizkia van Juda (725-696 v.Chr.) wordt verteld dat hij een koperen slang, die in zijn tijd aan Mozes werd toegeschreven, liet vernietigen, zoals we lezen in 2 Koningen 18, 3-4:

[Hizkia] deed wat goed was in de ogen van de Heer, net zoals zijn voorvader David gedaan had.
Hij verwijderde de offerplaatsen, verbrijzelde de gewijde stenen, haalde de Asjerapalen omver en sloeg de koperen slang die Mozes gemaakt had aan stukken. De Israëlieten hadden nog altijd de gewoonte voor deze slang die de naam Koperslang droeg, wierook te branden.

Als Jezus dan in zijn gesprek met Nicodemus juist het beeld van de koperen slang naar voren haalt, is het dus belangrijk dat wij ons afvragen wat hij daarmee voor kan hebben. Waardering voor magie kan het niet zijn. Voor 'magie' geeft het woordenboek de betekenis:

...al die handelingen waardoor de mens macht tracht uit te oefenen op krachten die hij in de wereld (de natuur) tegenover zich vindt (bezwingen, enz.)⁵

Dat past niet in de boodschap van Jezus. Die gaat over vertrouwen, toewijding en betrokkenheid.

Het is de evangelist Johannes, de enige die het verhaal heeft van de nachtelijke ontmoeting van Jezus met Nikodemus, te doen om de verhoging.⁶ Dat element neemt hij eruit. De kruisiging, een vreselijke vernedering, is voor de vierde evangelist, een troonsbestijging, een opgang naar het hemelse, een hemelvaart in de sfeer van Psalm 47. Daarom heeft het Johannesevangelie ook geen hemelvaartverhaal. De mensen menen Jezus te hebben gedood. Mensen met macht hebben met hem afgerekend, maar hij leeft. Zij meenden macht te hebben over zijn leven. Maar paradoxaal genoeg heeft de gekruisigde de macht om hun het leven te geven. Dat is het grote geheim dat door mensen alleen kan worden ontdekt door te zien op hem de gekruisigde. Dat is wat ook de apostel Paulus bedoelde toen hij sprak:

Ik had besloten u geen andere boodschap te brengen dan die over Jezus Christus - de gekruisigde.⁷

In de heimelijke ontmoeting van Nikodemus met Jezus legt de evangelist Johannes dus al vroeg in het

evangelie een sleutel, een verstaanssleutel op tafel voor de lezer, waarmee hij wil zeggen: Meen niet dat dat alles wat er nu nog komt toevallig is. In deze Jezus en zijn botsing met de mensen van de macht, religieus en politiek, komt de waarheid van het Godsoordeel over mensen aan het licht, én de redding die er is van Godsvertrouwen. In Psalm 29 wordt het Godsverschijnen in ontzagwekkende termen beschreven. Heel de schepping is dienstbaar aan Gods openbaring. De donder wordt zijn stem in het oor van wie luistert met respect. Dat is een bepaalde manier van mystiek kijken naar Gods presentie.⁸ Zo staat niet alleen God, maar ook Jezus zelf soeverein boven de schijnbaar toevallige gebeurtenissen. Dit is het bijzondere perspectief van de vierde evangelist. Dat zie je niet zomaar.

Nikodemus stelt de vraag 'Hoe kan iemand geboren worden als hij al oud is?' Het antwoord van Jezus dat het nodig is geboren te worden uit water en geest wanneer je wilt binnengaan in het Koninkrijk van God spreekt boekdelen... Water en geest, dat is niet alleen lichaam, maar ook spiritualiteit... Dat is niet alleen materie, maar ook inspiratie... Niet alleen doop met water, maar ook met de heilige Geest... Niet alleen de wet, maar ook de liefde... Dat is het leren niet alleen zorg te dragen voor uiterlijkheden, maar ook en bovenal voor de betekenis van het hart in de betekenis van geloof en hoop en vooral liefde. Mensen die de wegen van God willen gaan, hebben het nodig om 'opnieuw' geboren te worden, eigenlijk staat er 'van bovenaf' geboren te worden, een woordspel in het Grieks, dat in het Nederlands verloren gaat.⁹

Mag ik het ook zo vertalen: Niet alleen ethiek, het reflecteren op je daden, en het noodzakelijke afwegen van goed en kwaad. Maar ook: de mystiek, de diepe verwondering over het leven, het genieten van het schone, het ware en het goede, maar niet slechts met het verstand. Het schouwen van de waarheid van de dingen met een geestelijk oog... Zou dat niet kunnen zijn wat er wordt bedoeld met: '...de wind die waait waarheen hij wil; je hoort zijn geluid, maar je weet niet waar hij vandaan komt en waar hij heen gaat.' Veelbetekenend voegt Jezus eraan toe: 'Zo is het ook met iedereen die uit de Geest geboren is.'¹⁰ Kortom: dit gaat in beginsel over u en mij, en over allen die Pinksteren hebben gevierd als een uitstorting van Gods Geest in de gaven van mensen: geloven, hopen en liefhebben in duizend daden, niet van zwoegen en zweten, maar van gezegend leven als kinderen van God.

Zou het aan Nikodemus zijn geweest dit allemaal te zien? Wij weten het niet. Het schilderij van Fritz von Uhde uit 1896 laat een Nikodemus zien die als wetenschapper staart in een wazige spiegel. Het is alsof de schilder heeft gedacht aan de zinsnede uit 1

Korintiërs 13, het grote loflied van Paulus op de liefde: 'Nu zien wij nog door een spiegel, in raadselen, doch straks van aangezicht tot aangezicht.' Die zin gaat verder:

Nu ken ik onvolkomen, maar dan zal ik ten volle kennen, zoals ik zelf gekend ben. Zo blijven dan: Geloof, hoop en liefde, deze drie, maar de meeste van deze is de liefde.¹¹

Amen.

Uitzending en zegen

Als jullie vanhier gaan, weet het gezegende mensen te zijn. Jullie zijn gezegend met een God die zich heeft willen openbaren aan mensen, als de Schepper en een liefdevol eeuwig Vader, als een Moeder vol ontferming, in een Zoon, de messiaanse plaatsbekleder Jezus van Nazareth en in de Geest, die zich in gaven uitstort, in ieder van ons en die ons aan elkaar verbindt.

De Here zegene u en behoede u;
de Here doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig;
de Here verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Noten

¹Vgl. de veroordeling van Calvijn van de heimelijke sympathisanten, de Nicodemieten in de 16^e eeuw. Cottret, B., *Calvijn. Biografie*, Kampen 2005, 273-278.

²Johannes 7,51.

³Johannes 3, 14-15 verwijst naar Numeri 21, 4-9.

⁴Freud, S., *Der Mann Moses und die Monotheistische Religion*, Amsterdam 1939.

⁵Van Dale. *Groot woordenboek der Nederlandse taal*, 2, j-r, Utrecht/Antwerpen 1999, 1958.

⁶Seebass, H., *Biblischer Kommentar Altes Testament*, II/2, Numeri 10,11 - 22,1, Neukirchen/Vluyn 2003, 325-327.

⁷1 Korintiërs 2,2.

⁸Vgl. Otto, R., *Het heilige. Over het irrationele in de idee van het goddelijke en de verhouding ervan tot het rationele*, vert. J.W. Dippel, Amsterdam 1928.

⁹Grieks 'anoother'. Brown, R.E., *The Anchor Bible*, 29, *The Gospel According to John*, New York/London 1966. Vgl. 128-149, i.z. 130.

¹⁰Johannes 3,8.

¹¹1 Korintiërs 13, 12-13 (NBV 1951).

Figuur 1: Christus en Nicodemus, Fritz von Uhde (1848–1911)